

Наталія ПРУС,

orcid.org/0000-0001-7762-539X

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації

Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

(Харків, Україна) *nataliya.prus@hneu.net*

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ЧИТАННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ

У статті розглянуто теоретичний та практичний аспекти формування іншомовної компетентності студентів під час читання. З'ясовано, що читання передбачає роботу з автентичними текстами різної тематики, складності та сприяє розвитку іншомовного комунікативного мовлення, формує готовність до спілкування іноземною мовою в конкретній ситуації, позитивно налаштовує до подальшого вивчення іноземних мов. Проаналізовано чинники, які впливають на успішний розвиток навичок читання іншомовних текстів. Окреслено вимоги до підбору текстів для опрацювання та визначено основні функції й завдання навчального процесу, які вирішує викладач у процесі читання іншомовних текстів. Охарактеризовано традиційні етапи роботи з іншомовними текстами та надано детальний опис кожного етапу. З'ясовано, що завдання першого дотекстового етапу спрямовані на моделювання фонових знань, що є необхідними та достатніми для рецензії запропонованого тексту, на усунення змістових та мовних утруднень його розуміння та водночас на формування навичок та вмінь читання. Текстові завдання містять комунікативні установки з конкретними вказівками на вид читання, швидкість та необхідність вирішення певних пізнавально-комунікативних завдань. Вправи, що пропонуються на післятекстовому етапі, спрямовані на перевірку розуміння прочитаного з метою контролю ступеня сформованості вмінь та навичок читання та можливості використання отриманої інформації в майбутній професійній діяльності. Запропоновано алгоритм та приклади завдань, які можна використовувати під час читання на різних етапах роботи з текстовим матеріалом. Зроблено висновок, що запропонований алгоритм роботи з іншомовними текстами не є обов'язковим та універсальним. Викладач варіює завдання та схему роботи з текстом залежно від навчальних завдань, теми та рівня володіння іноземною мовою студентами.

Ключові слова: автентичні тексти, читання, іншомовна комунікативна компетентність, етапи роботи з текстом, формування навичок та вмінь, приклади завдань.

Nataliia PRUS,

orcid.org/0000-0001-7762-539X

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Intercultural Communication

of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

(Karkiv, Ukraine) *nataliya.prus@hneu.net*

FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS WHILE READING: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECT

The article considers the theoretical and practical aspects of the formation of foreign language competence of students while reading. It is found that reading involves working with authentic texts of different subjects, complexity and promotes the development of foreign language communicative competence, forms readiness to speak a foreign language in a particular situation, and positively adapts to the further study of foreign languages. The factors that influence the successful development of reading skills in foreign languages are analyzed. The requirements for the selection of texts for processing are outlined and the main functions and tasks of the educational process that the teacher accomplishes in the process of reading foreign languages are determined. Traditional stages of working with foreign texts are described and a detailed description of each stage is provided. It is found that the assignments of the first pre-textual stage are aimed at modeling the background knowledge, which is necessary and sufficient for the reception of the proposed text, eliminating the semantic and linguistic difficulties of its understanding, and at the same time building of reading skills and abilities. The text tasks contain communication settings with specific instructions on the type of reading, the speed and the necessity of solving certain educational and communicative tasks. Exercises offered at the post-textual stage are aimed at testing the reading comprehension in order to control the degree of reading skills and the abilities to use the information obtained in future professional occupation. An algorithm and examples of assignments that can be used while reading at different stages of working with text material are offered. It is concluded that the proposed algorithm is not compulsory and universal. The teacher varies the assignments and the scheme of work with the text depending on the educational assignments, the topic and the level of knowledge of the foreign language by students.

Key words: authentic texts, reading, foreign language communicative competence, stages of working with the text, building of skills and abilities, examples of assignments.

Постановка проблеми. Провідну роль в успішному вивченні іноземної мови відіграє мотивація студентів. Низька мотивація або повна її відсутність не є постійним явищем, адже мотивація може створюватися штучним шляхом, що безпосередньо залежить від постаті викладача, його професійної компетентності, рівня його фахової підготовленості, вмінь використовувати нові форми і методи організації навчального процесу та готовності до постійного самовдосконалення для забезпечення високої якості освіти. Навчання іноземної мови здійснюється на практичних заняттях саме під керівництвом викладача, який організовує, спрямовує та контролює весь педагогічний процес: готує навчально-методичні матеріали, визначає методи, форми та прийоми проведення практичних занять, організовує пізнавальну діяльність студентів, забезпечує іншомовне спілкування, спонукає студентів до мовленнєвих і не мовленнєвих дій, контролює розуміння мовного матеріалу, коректує відповіді студентів, формує потреби студентів до самостійної роботи над іноземною мовою (Зеленська, 2009: 81–82).

У процесі вивчення іноземної мови одним із найважливіших видів роботи є читання – рецептивний вид мовленнєвої діяльності, спрямований на сприйняття і розуміння писемного тексту. Читання є складником комунікативної діяльності людини, оскільки забезпечує писемну форму спілкування (Борецька, 2012: 18). Саме тому ефективна організація роботи з іншомовними текстами сприяє формуванню та розвитку іншомовної комунікативної компетентності студентів, адже під час читання відбувається осмислення інформації та її перероблювання. Читання передбачає роботу з автентичними текстами різної тематики, складності, спрямованості, які можуть використовуватися в аудиторній роботі або як додатковий матеріал для самостійного опрацювання. Виконання вправ на основі автентичних фахових текстів сприяє глибокому розумінню прочитаного, допомагає отримати максимум інформації та актуалізувати термінологіку у професійно-орієнтованому спілкуванні іноземною мовою (Безлюдний, 2014: 24).

Аналіз досліджень. Питання формування різних аспектів іншомовного читання розкрито в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців. Методи навчання читання іноземною мовою вивчали Й. М. Берман, М. З. Біболетова, О. А. Ленська; формування іншомовної компетентності читанні досліджували С. В. Гапонова, З. І. Кличникова, В. В. Черниш; проблему особливостей формування іншомовної аудитивної компетентності вивчали Л. Ванде, І. Н. Верещагіна, Дж.

Іган, І. Г. Колосовська, Р. Б. Коцюба, Г. В. Рогова, О. Б. Гарнопольський.

Мета статті – визначити функції читання іноземною мовою, окреслити його типи та охарактеризувати основні етапи роботи з іншомовними текстами.

Виклад основного матеріалу. Навчання читання сприяє розвитку іншомовного комунікативного мовлення, формує готовність до спілкування іноземною мовою в конкретній ситуації, позитивно налаштовує до подальшого вивчення іноземних мов та вдосконалення іншомовної компетентності. Від змісту та інформативності запропонованого тексту залежить формування мотивації студентів до опанування іноземної мови, основного чинника, який сприяє успішній будові процесу навчання. Саме тому до іншомовних текстів, що пропонуються студентам, висуваються певні вимоги:

- урахувати потреби, інтереси студентів (містити елементи новизни, цікавості);
- урахувати майбутню спеціальність і професійні інтереси студентів (здійснення професійної спрямованості курсу іноземної мови стимулює інтерес до вивчення мови);
- співвідноситися з темою, що вивчається, мати спрямованість на вирішення конкретного комунікативного завдання;
- відповідати не лише поняттю сучасної мови, а й критеріям нормативності та частотності вживання;
- урахувати соціокультурні реалії, що відображають характерні особливості мовної поведінки (Безлюдний, 2014: 26).

Текст як система мовленнєвого продукту носіїв іноземної мови має особливу цінність. Він є систематизованим зразком функціонування мови в рамках теми, контексту, ситуації, проблеми, сфери та жанру спілкування, орієнтації на певного адресата, відображає соціальний та діяльнісний фон, виявляє соціальну, професійну та особистісну позицію. До тексту як системи тісно примикають структурно-мовленнєві утворення, змішані жанри висловлювань. Систематизація різних типів текстів необхідна для навчання іншомовного спілкування з метою формування здатності користуватися різними жанрами, тактиками й техніками іншомовного спілкування, а також їх коректного поєднання відповідно до умов діяльності, ситуації спілкування, характеру ролі поведінки співрозмовників, їх міжособистісної і міжрольової взаємодії.

Тексти для читання виконують функції, що сприяють розвитку усного і писемного мовлення, – найважливіших аспектів, формування та розвиток яких сприяє успішному оволодінню іноземною мовою:

- функцію збагачення і розширення знань учнів;
- функцію тренування, мета якої полягає у засвоєнні лексико-граматичного матеріалу та здатності до його використання;
- функцію розвитку усного мовлення на основі прочитаного тексту;
- функцію розвитку смислового сприйняття тексту – його загального розуміння (Ніколаєва та ін., 2002: 192).

Підбираючи тексти, викладач повинен завжди враховувати рівень володіння іноземною мовою, комунікативні та когнітивні потреби студентів, комунікативну мету та професійну спрямованість, адже під час опрацювання іншомовних текстів викладач має змогу вирішити вкрай важливі завдання навчального процесу:

- підвищення інтересу до вивчення іноземної мови;
- розвиток творчих здібностей, уяви;
- мотивація розумової діяльності студента, пов'язаної з висуненням гіпотез, пошуком і ухваленням рішення, аналізом, узагальненням;
- активізація лексико-граматичного матеріалу шляхом підвищення міри його тренування та засвоєння;
- розвиток умінь усного і писемного мовлення (Безлюдний, 2014: 26).

Для того щоб текст став реальною та продуктивною основою вивчення іноземної мови, важливо навчити правильно працювати з текстовим матеріалом, різноманітними маніпуляціями з різнохарактерними одиницями, пропозицією, надфразовою єдністю, субтекстом і текстом з урахуванням жанрових та стилістичних особливостей, навичок та вмінь диференціювати, реконструювати, трансформувати мовні одиниці з метою вирішення певного навчального завдання. Виходячи з поставленої комунікативної мети та специфіки іншомовного тексту, викладач використовує різні види читання:

- ознайомлювальне – розуміння основного змісту тексту;
- переглядове – пошук необхідної інформації чи інформації, яка цікавить;
- вивчаюче – повне розуміння змісту тексту (Фоломкина, 1987: 135).

Успішність розвитку іншомовного читання залежить від різних чинників: індивідуальних особливостей студентів, мотиваційної спрямованості на вивчення іноземної мови, вміння використовувати стратегії та досвіду читання, здатності проводити аналогії та проводити лексичний аналіз іншомовного тексту. Так, традиційна робота з іншомовними текстами передбачає три основні етапи їх опрацю-

вання: дотекстовий, текстовий та післятекстовий. Комплекс вправ розробляється відповідно до етапів формування лексичної компетенції: перший етап – етап первинного закріплення лексики, автоматизації дій студентів із новими лексичними одиницями на рівні слів, словосполучень, речень; другий етап – формування лексичних навичок, автоматизація дій студентів на рівні речень та понадфразових єдностей; третій етап – удосконалення навичок (Борщовецька, 2003: 24).

Завдання дотекстового етапу спрямовані на моделювання фонових знань, що є необхідними та достатніми для рецепції запропонованого тексту, на усунення змістових та мовних утруднень його розуміння та водночас на формування навичок та вмінь читання.

Текстові завдання містять комунікативні установки з конкретними вказівками на вид читання, швидкість та необхідність вирішення певних пізнавально-комунікативних завдань. Питання, що пропонуються, повинні дотримуватися таких вимог: будуватися на базі активної лексики та вивчених граматичних структурах; відповідь повинна відображати основний зміст частини тексту, що обговорюється; усі запропоновані запитання повинні являти собою адаптовану інтерпретацію тексту.

Завдання, що пропонуються на післятекстовому етапі, спрямовані на перевірку розуміння прочитаного з метою контролю ступеня сформованості вмінь та навичок читання та можливості використання отриманої інформації в майбутній професійній діяльності (Золотницька, 1992: 145).

Так, дотекстовий етап передбачає виконання вправ на опрацювання співвідношення значення слів із темою, на розширення лексичного запасу, на аналіз граматичних явищ, на прогнозування змісту тексту, а також вправи на мовну здогадку. Важливе місце на цьому етапі займає опрацювання заголовка: визначити тему за допомогою асоціограми (рис. 1).

Рис. 1. Асоціограма для роботи з визначення тематики тексту

У центрі знаходиться назва тексту, а в бокових колах студенти додають тему, з якою асоціюється назва, або слова, з якими, на їхню думку, пов'язана назва. Такий вид роботи дає змогу залучити всіх студентів до активного обговорення та висловлення власної думки щодо змісту запропонованого тексту. Наведемо інші приклади завдань, що можуть використовуватися після складання асоціограми:

1) ознайомлення з новою лексикою, визначення тематики, проблематики та основної ідеї тексту;

2) заповнити пропуски в реченнях запропонованими словами;

3) знайти та замінити слово, що не підходить за змістом;

4) виконати частковий переклад речень;

5) прочитати текст та знайти слова, що мають певне значення;

6) знайти у тексті синоніми, антоніми наданих слів;

7) зрозуміти значення виділених слів;

8) знайти речення з певними граматичними явищами;

9) сформулювати речення з наявних синтагм;

10) прочитати речення та передати його зміст синонімічними словами;

11) виділити ключові слова кожного речення;

12) прочитати текст, знайти незнайомі слова та за контекстом спробувати зрозуміти їхнє значення;

13) прочитати речення, що дають відповіді на запитання;

14) знайти в тексті кінець кожного запропонованого речення;

15) прочитати перші речення основних абзаців та сформулювати основні питання, що розглядатимуться у тексті (Масилко та ін., 1999: 433).

Текстовий етап роботи передбачає більш детальне опрацювання іншомовного тексту. Запропоновані вправи спрямовуються на «виділення змістових віх у тексті і розуміння одиничних фактів, установлення змістового зв'язку між одиничними фактами тексту, об'єднання окремих фактів тексту в одне ціле» (Безлюдний, 2014: 27):

1) прочитати текст та розділити його на змістові частини, підібрати назву для кожної з частин;

2) визначити основні ідеї тексту;

3) визначити основні питання, що висвітлюються в тексті;

4) знайти ключові речення кожного абзацу;

5) виділити тему та головну думку тексту;

6) вказати слово, яке найкраще передає зміст тексту;

7) відповісти на запитання;

8) знайти речення, що пояснюють назву тексту;

9) запропонувати власну назву;

10) підготувати резюме тексту;

11) надати характеристику персонажів;

12) висловити власне ставлення до прочитаного;

13) скласти питання до тексту;

14) переказати текст (Фоломкіна, 1987: 28).

Післятекстові завдання спрямовані на контроль розуміння основного змісту прочитаного тексту:

1) уточнити ключову ідею тексту;

2) надати власне формулювання основної ідеї тексту;

3) переказати прочитаний текст;

4) прокоментувати авторську характеристику;

5) надати власну характеристику (персонажа, явища, сцени);

6) порівняти авторську та власну оцінку явищ, фактів;

7) аргументувати власну оцінку явищ, що описуються в тексті;

8) знайти слова, що передають тему в абзаці, декілька абзацах, тексті;

9) вибрати абзаци, що є важливими для розкриття ідеї, та надати оцінку епізодам, які мають значення для розкриття ідеї (Фоломкіна, 1987: 174–175).

Тексти, що пропонуються для читання, можуть супроводжуватися ілюстраціями, планами, схемами, графіками, таблицями, «які можна використовувати як орієнтири підказок для подальшого відтворення змісту. Вони сприяють смисловій здогадці, пробуджують інтерес до змісту, допомагають утримувати в пам'яті послідовність викладених у тексті фактів, покращують точність і повноту розуміння» (Борецька, 2012: 26).

Після усного опрацювання тексту доцільно провести етап писемного мовлення, що дасть змогу сформулювати та розвинути навички рецензування, переробки та редагування тексту.

Запропонований алгоритм та приклади завдань роботи з іншомовними текстами не є обов'язковими та універсальними. Викладач варіює завдання та схему роботи з текстом залежно від навчальних завдань, теми та рівня володіння іноземною мовою студентами.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що читання іншомовних текстів є одним із найважливіших видів роботи, що використовується викладачами у процесі навчання іноземної мови. Робота з автентич-

ними текстами розвиває у студентів навички усного та писемного мовлення, дає змогу полегшити засвоєння та запам'ятовування лексичних одиниць, розвиває навички самостійної роботи, збагачує словниковий запас, розвиває вміння аналізувати та переосмислювати прочитане, сприяє формуванню здатності переказувати

тексти, висловлювати власні думки, націлює на можливість використання текстової інформації в інших життєвих умовах, підштовхує студента до рефлексії щодо власної діяльності через засвоєння інформації іншомовного тексту за фахом, створює підґрунтя для його професійного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безлюдний О. До питання розвитку умінь і навичок усного й писемного мовлення в студентів немовних спеціальностей. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2014. Ч. 1. С. 23–29.
2. Борецька Г. Е. Методика формування іншомовної компетентності у читанні. *Іноземні мови*. 2012. № 3. С. 18–27.
3. Борщовецька В. Д. Вправи для навчання англійської фахової лексики студентів-економістів. *Іноземні мови*. 2003. № 3. С. 24–28.
4. Зеленська О. Професійно значимі якості викладача іноземної мови у ВНЗ. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2009. Вип. 25. Ч. 3. С. 79–86.
5. Золотницкая С. П. Французский язык для вас : книга для учителя. Москва : Просвещение, 1992. 192 с.
6. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / кол. авт. під керівн. С. Ю. Ніколаєвої ; вид. 2-е, випр. і перероб. Київ : Ленвіт, 2002. 328 с.
7. Настольная книга преподавателя иностранного языка : справочное пособие / Е. А. Масылко и др. ; 5-е изд., стереотип. Минск : Выш. шк., 1999. 522 с.
8. Фоломкина С. К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе. Москва : Высшая школа, 1987. 207 с.

REFERENCES

1. Bezliudnyi O. Do pytannia rozvytku umin i navychok usnoho y pysemnoho movlennia v studentiv nemovnykh spetsialnostei. [About the development of skills of oral and written speech in students of non-linguistic specialties]. Collection of scientific works of Uman State Pedagogical University. 2014. P. 1. pp. 23–29 [in Ukraine].
2. Boretska, H. E. Metodyka formuvannia inshomovnoi kompetentnosti u chytanni. [Methods of formation of foreign language competence in reading]. Foreign languages. 2012. № 3. pp. 18–27 [in Ukraine].
3. Borshchovetska V. D. Vpravy dlia navchannia anhliiskoi fakhovoi leksyky studentiv-ekonomistiv. [Exercises for teaching English professional vocabulary of economics students]. Foreign languages. 2003. № 3. pp. 24–28 [in Ukraine].
4. Folomkina S. K. Obuchenie chteniyu na inostrannoyazykye v neyazykovom vuze. [Learning to read in a foreign language at a non-linguistic university.]. M.: Vysshaya Shkola, 1987. 207 p. [in Russian].
5. Metodyka vykladannia inozemnykh mov u serednykh navchalnykh zakladakh : Pidruchnyk. Vyd. 2-e vypr. i pererob. [Methods of teaching foreign languages in secondary schools: Textbook]. K. : Lenvit, 2002. 328 p. [in Ukraine].
6. Nastolnaya kniga prepodavatelya inostrannogo yazyka: Sprav. Posobie. [Handbook of a teacher of a foreign language: a reference manual]. Mn.: Vyish. Shk., 1999. 522 p. [in Belarus].
7. Zelenska O. Profesiino znachymi yakosti vykladacha inozemnoi movy u VNZ. [Professionally significant qualities of a foreign language teacher at a university]. Bulletin of the University of Lviv. The series is pedagogical. 2009. № 25, P. 3. pp. 79–86 [in Ukraine].
8. Zolotnitskaya S. P. Frantsuzskiy yazyk dlya vas: Kn. Dlya uchitylya. [French for you: A book for the teacher]. M.: Prosveschenie, 1992. 192 p. [in Russian].